

Měly být mít ženy právo na interrupci?

České veřejné mínění právo na interrupci, tedy umělé přerušování těhotenství, poměrně jasně schvaluje.^{1/} Desetiletí se také v ČR nemění právní status interrupce (na požádání těhotné ženy je povolena do 12 týdnů těhotenství, později ze zdravotních důvodů).^{2/} V celosvětovém měřítku je nicméně právní i morální posuzování interrupce různorodé (od zemí, v nichž je většinou považována za morálně přijatelnou, po země, v nichž je téměř všeobecně odmítána).^{3/} Rozmanitá stanoviska hájí také autoři, kteří se zapojují do odborné diskuse o tomto tématu. Rozmanitost jejich postojů je zapříčiněna především tím, jak obtížné je přesvědčivě zdůvodnit jakoukoliv odpověď na tyto otázky: Má mít plod stejné právo na život jako narozený člověk?^{4/} Jak bychom měli vyvažovat práva či zájmy plodu a práva či zájmy těhotné ženy?

Může se přitom zdát, že by připsání rovného práva na život plodu znamenalo, že by interrupce měly být zakázané, přinejmenším tehdy, když není ohrožen život těhotné ženy. Respektování práva na život se totiž jeví významnější než omezení práva na kontrolu nad vlastním tělem. Jak ale ukazuje **Judith Thomsonová** (1929–2020), rozhodnutí může být složitější:

„Představte si, prosím, následující situaci. Ráno se vzbudíte a zjistíte, že ležíte v posteli zády k sobě se [...] slavným houslistou. Houslista je v bezvědomí. Bylo zjištěno, že trpí smrtelnou nemocí ledvin. Společnost milovníků hudby proto získala všechny dostupné lékařské záznamy a objevila, že pouze vy máte správný typ krve, který mu může pomoci. Členové Společnosti vás z tohoto důvodu unesli a minulou noc připojili k oběhovému systému houslisty, takže vaše ledviny mohou odstraňovat jedy z vaší i jeho krve. Ředitel nemocnice vám nyní řekne: „Podívejte, omlouváme se, že vám to členové Společnosti milovníků hudby udělali – nikdy bychom to nedovolili, kdybychom znali jejich plány. Nicméně udělali to a houslista je k vám nyní připojen. Odpojit vás by znamenalo ho zabít. Naštěstí je to ale jen na devět měsíců. Do té doby se vyléčí ze své nemoci a může být od vás bezpečně odpojen.“ Máte morální povinnost přistoupit na danou situaci? Nepochybně by od vás bylo velmi hezké, kdybyste zůstali připojeni, šlo by o velkou laskavost. Ale musíte na to přistoupit.“^{5/}

V čem se popisovaná hypotetická situace shoduje s těhotenstvím? V čem se od něj liší? Šlo by v určitých případech pouze ze srovnání s touto hypotetickou situací odvodit právo žen na interrupci?

Existence houslisty závisí na uneseném jedinci obdobně jako existence plodu na matce. A přestože má houslista právo na život dospělého člověka, považovali bychom podle Thomsonové za nehorázné, kdyby ředitel nemocnice unesenému zakázal se od houslisty odpojit. Proto, tvrdí Thomsonová, nepostačuje k ospravedlnění zákazu interrupcí doložit, že má plod právo na život. Thomsonová nicméně netvrdí, že lze pouze ze srovnání s popsanou situací odvodit právo na interrupci ve všech případech. Závisí to především na míře, v níž je žena za své těhotenství zodpovědná, a také na tom, jak významnou obětí má pro jeho dokončení podstoupit. Zřejmě z něj však lze odvodit právo na interrupci v případě, že k otěhotnění došlo v důsledku znásilnění.

Myšlenkový experiment se slavným houslistou zároveň umožňuje ukázat, jak dvojznačné je těhotenství z hlediska běžně přijímaných morálních kategorií.

Právo na život obvykle chápeme především jako tzv. negativní právo. Negativní právo spočívá v tom, že druhí něco nositeli práva nesmí činit. Mé právo na život chápáno jako negativní právo druhým zakazuje mne zabít. Obvykle nepředpokládáme, že z mého práva na život plyne povinnost druhých o můj život pečovat, alespoň tehdy, když vůči mně nemají zvláštní povinnosti plynoucí např. z toho, že se k této péči zavázali. Neznámému člověku ohroženému na životě sice musíme zavolat záchrannou službu a poskytovat v rámci možností do jejího příjezdu první pomoc, stávající morální a právní řád nás ale nenutí, abychom s ním např. odjeli do nemocnice a tam se o něj dlouhodobě starali nebo mu poskytovali pomoc za cenu významných obětí či ohrožení vlastního života. Právo na život tedy jen v úzce vymezených případech chápeme jako tzv. pozitivní právo, právo spočívající v nároku na pomoc. Těhotenství nicméně představuje stav, v němž se hranice mezi negativním právem na nezabití a pozitivním právem na pomoc stírá, neboť neusmrćení vznikajícího jedince pro těhotnou znamená poskytování pomoci, a to i za cenu významných obětí, někdy i za cenu ohrožení vlastního života. Často se také setkáváme s tvrzením, že moje svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého. Toto tvrzení mimo jiné předpokládá, že lze mne a druhého jasně odlišit. V těhotenství tomu tak ale není, neboť uvnitř těla nastávající matky vzniká bytost, která s ní je přinejmenším v prvních měsících neoddelitelně propojena, zároveň se ale vyvíjí v samostatnou existenci, ve druhého člověka.

Představuje nicméně vůbec plod „druhého“, tj. jedince, který je nositelem práv? A pokud ano, proč a od jaké fáze těhotenství? Odpůrci práva na interrupci mohou tvrdit, že plod má právo na život prostě proto, že je člověkem. Taková argumentace je však problematická, neboť připisování neporušitelného práva na život čistě na základě biologické identity by např. znamenalo, že nesmíme ukončit život lidí v trvalém kómatu, lidí, kterým, zdá se, už nemůžeme nijak uškodit. Je rovněž otázka, proč by právo na život měli mít právě příslušníci druhu homo sapiens a ne např. mírumilovní mimozemšťané, kteří by měli stejné psychické vlastnosti, jaké mají lidé. **Mary Anne Warrenová** (1946–2010) tvrdí, že plod přinejmenším v raných fázích těhotenství nositelem práv srovnatelných s právy nastávající matky není, a to právě z toho důvodu, že nemá psychické vlastnosti charakteristické pro dospělého člověka, že není „osobou“. Osoba je podle Warrenové vymezena těmito vlastnostmi:

„1. vnímání a cítění – schopnost mít vědomou zkušenost, obvykle zahrnující schopnost zakoušet bolest a slast; 2. emocionalita – schopnost cítit štěstí, smutek, vztek, lásku atd. 3. rozum – schopnost řešit nové a poměrně komplexní problémy. 4. schopnost komunikovat, jakýmkoliv prostředky, neomezeně pestré druhy zpráv; [...] 5. sebevědomění – pojem sebe sama jako jedince a/nebo člena sociální skupiny; a nakonec 6. morální jednání – schopnost usměřňovat

vlastní činy na základě morálních principů či ideálů. [...] Bytost nemusí mít všechny uvedené rysy pro to, aby byla osobou. [...] Někteří lidé neprožívají emoce; někteří neumí dobře komunikovat; někteří postrádají sebeuvědomění; [...] čím více kritérií je splněno, tím jistější si jsme, že lze pojem použít. A naopak, čím méně kritérií je splněno, tím méně věrohodné je to tvrdit. Jestliže pak není naplněno ani jedno relevantní kritérium, můžeme si být jisti, že pojem uplatnit nelze. Abych tedy doložila, že plod není osobou, stačí tvrdit, že bytost, která nemá žádnou z uvedených šesti vlastností, není osobou. Vnímání a cítění představuje základní mentální schopnost, takovou, která má nejlepší nárok na to být nutnou (i když ne dostatečnou) podmínkou pro to, aby byla bytost osobou. Vnímání a cítění může založit nárok na morální zohlednění, neboť bytosti, které cítí, mohou být poškozeny způsobem, který jim vadí; může jim být např. způsobena bolest nebo mohou být zbaveny pokračování života, který je pro ně příjemný. [...] Malé plody, které ještě nezačaly zakoušet, nejsou osobami a nemají práva, která mají osoby.^{6/}

nosti zabítí pracující s pojmem „FLO“ je správný, neboť vede ke správným odpovědím v mnoha případech, v nichž jde o život a smrt v medicíně. [...] Většina lidí věří, že není nemorální úmyslně ukončit život osoby, která je trvale v bezvědomí. Věříme tedy, že není nemorální přerušit umělou výživu nebo vypnout ventilátor pacienta v trvalém kómatu, i když víme, že takový čin způsobí smrt. Výklad pomoci pojmu „FLO“ vysvětluje, proč tomu tak je. [...] Významný ohled, v němž je výklad pomoci pojmu „FLO“ lepší než výklady, které odkazují na pojem osoby, je z něj vyplývající vysvětlení nemorálnosti zabíjení novorozenců. [...] Zbavit někoho hodnotné budoucnosti je nesprávné, ať už jde o kohokoliv a ať už je daná obětí osobou, nebo jí není. Svěvolná omezení nemorálnosti takového činu jsou považována za rasismus, genocidu nebo ageismus. Interrupce je proto nesprávná.^{8/}

Jeví se vám uvedená argumentace přesvědčivá? Odpovězte a svoji odpověď zdůvodněte.

Citovaná argumentace může působit přesvědčivě, např. proto, že plod v raných fázích těhotenství opravdu nic nezakouší, nemůžeme mu tedy učinit nic, co by bylo v rozporu s jeho stávajícími preferencemi. Také navázání práva na život na status osoby je nicméně problematické. Zaprvé proto, že zpochybňuje právo na život novorozenců, neboť ani novorozenci nejsou plně osobami.^{7/} Zadruhé běžně nepředpokládáme, že by přítomné vědomí bylo nutnou podmínkou pro připsání základních práv. I když si dočasně neuvědomuji svoji existenci, jsem např. v krátkodobém kómatu, mám právo na život a druzí by mne poškodili, kdyby mne zabili. Don Marquis (nar. 1935) proto tvrdí, že rozhodující pro mé právo na život není mé přítomné vědomí, ale mé vědomí budoucí, přesněji potenciál zakoušet díky němu hodnotnou budoucnost („future of value“, Marquis také používá výraz „future like ours“, FLO, česky „budoucnost jako naše“):

„*Něštětí předčasně smrti spočívá ve ztrátě budoucích vědomě prožívaných dober. [...] Co činí mé budoucí dobro pro mne dobrým? Jedna možná, ale chybná odpověď zní, že je to má současná touha po tomto dobru. [...] Co činí moji budoucnost pro mne hodnotnou, jsou ty složky mé budoucnosti, kterých si budu cenit, až je budu prožívat (nebo kterých bych si cenil, pokud bych je prožíval), ať už si jich nyní cením, nebo nikoliv. [...] Osoba může věřit, že nebude mít hodnotnou budoucnost a [...] Mýlit se. To je potvrzováno naším postojem k mnoha osobám se sebevražednými sklony. Snažíme se zachránit jejich život a přesvědčit je, že dělají chybu v úsudku. [...] Výklad nemorál-*

Jeví se vám uvedená argumentace přesvědčivá? Odpovězte a svoji odpověď zdůvodněte.

Také Marquisova argumentace se může jevit přesvědčivá. Předčasná smrt je zřejmě doopravdy tragická proto, že jedince zbavuje potenciálu mít hodnotnou budoucnost; a snad bychom právě z tohoto potenciálu měli odvozovat právo jedince na život.^{9/} I kdybychom ale tento krok učinili, zůstávají některé problémy nedořešené: Má stát právo nutit těhotné ženy, aby plodům pomáhaly za cenu významných obětí, aby jim poskytovaly k užívání své tělo? A kdy vlastně začíná existence jednotlivce, od kdy jsem tím, kým jsem? Marquis předpokládá, že je to od chvíle, kdy jsem tělesně jasně vymezenou bytostí.^{10/} Můžeme ale také tvrdit, že je osobní totožnost daná kontinuitou psychických prožitků.^{11/} Pokud bychom přijali tuto alternativu, pak by právo na život měly mít až plody v pozdějších fázích těhotenství.

Morální postavení plodů se tedy přinejmenším v prvních měsících těhotenství jeví nejisté. Jak by na to měl reagovat náš právní řád? John Harris a Søren Holm – autoři, kteří zastávají různé názory na morálnost interrupce, napsali nicméně o tématu společný text – tvrdí, že bychom neměli těhotným interrupce zakazovat a zároveň bychom neměli lékařům přikazovat, aby je vykonávali.^{12/} Především bychom si ale měli uvědomit, jak složitý spor o přijatelnost interrupce je. Zastánci obou pozic mohou mít dojem, že jsou jejich oponenti morálně či intelektově zaostalí, zjednodušeně zlí či hloupi.^{13/} Ve skutečnosti se ale v obou případech zpravidla jedná, píše Harris a Holm, o vysoce morální jedince. Obě strany sporu také hájí významné hodnoty: právo na život a právo na kontrolu nad vlastním tělem. Obě strany dokonce uznávají platnost obou hodnot. Neshodují se „pouze“ na tom, zda mají být nositeli práva na život i plody; a jak v době těhotenství vyvažovat zájmy plodů a zájmy žen. Najít a dokonale zdůvodnit odpovědi na tyto otázky se ale, zdá se, nedaří ani intelektově mimořádně zdatným lidem.

1/ Podle výzkumu CVVM z r. 2019 68 % respondentů řeklo, že má mít právo na rozhodnutí o interrupci těhotná žena. 19 % respondentů by interrupci povolilo jen ze sociálních či zdravotních důvodů. 7 % jen v případě ohrožení života ženy. Pouhá 3 % by interrupci zcela zakázala. Zbývající 3 % neví. Vysoká podpora práva na interrupci je v české společnosti stabilní. ČADOVÁ, Naděžda. *Věřejné mínění o interrupci, eutanazii a prostituci – květen 2019*. [Online]. [cit. 2021-12-23]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4954/f9/ov190617.pdf.

2/ Zákon č. 66/1986 Sb., o umělem přerušení těhotenství. [Online]. [cit. 2021-12-23]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1986-66>.

3/ Dokládá to např. šetření Pew Research Center provedené ve 40 zemích světa v r. 2013. *The Pew Research Center's 2013 Global Attitudes*. [Online]. [cit. 2021-12-23]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/global/interactives/global-morality/>.

4/ Terminologicky přesně se jako plod označuje jedinec od 9. týdne těhotenství, kvůli formulačnímu zjednodušení jím zde budu myslet jedince v jakékoliv fázi prenatálního vývoje.

5/ THOMSON, Judith Jarvis. A Defense of Abortion. In *Ethics in Practice: An Anthology*. Pro pracovní list přel. M. Král. Ed. Hugh LaFollette. Wiley-Blackwell, 2014, Kindle Edition, s. 125.

6/ WARREN, Mary Anne. On the Moral and Legal Status of Abortion. In *Ethics in Practice: An Anthology*. Pro pracovní list přel. M. Král. Ed. Hugh LaFollette, Wiley-Blackwell, 2014, Kindle Edition, s. 136.

7/ Zabítí novorozence je sice podle Warren zpravidla nesprávné, neboť i potenciální osoby mají mít do jisté míry právo na život a existence novorozenců zpravidla neohrožuje základní práva bytostí, které jsou plně osobami. Zároveň však podle Warren zabítí novorozence nepředstavuje jasný případ vraždy a může jít o nejmenší zlo, když se společnost nemůže o všechny novorozence postarat, aniž by ohrozila život dospělých. WARREN, Mary Anne, op. cit., s. 139.

8/ MARQUIS, Don. An Argument that Abortion is Wrong. In *Ethics in Practice: An Anthology*. Ed. Hugh LaFollette. Wiley-Blackwell, 2014, Kindle Edition, s. 144-147. Pro pracovní list přel. M. Král.

9/ Marquis netvrdí, že potenciální osoby mají mít právo na život, neboť osoby mají právo na život. Taková argumentace je podle něj chybná, neboť neplatí předpoklad „Jestliže X má právo na Y, pak potenciální X má právo na Y“ (potenciální prezident nemá práva prezidenta). Marquis tvrdí, že i právo na život dospělého člověka vychází z toho, že má potenciál prožít hodnotnou budoucnost. Srov. MARQUIS, Don, op. cit., s. 147.

10/ Tj. nejpозději zhruba 2 týdny od početí (do té doby je situace komplikovaná, může např. dojít ke vzniku dvojčat). Srov. MARQUIS, Don, op. cit., s. 141.

11/ Srov. např. HARRIS, John. HOLM, Søren. Abortion. In *The Oxford Handbook of Practical Ethics*. Ed. Hugh LaFollette. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 126-127.

12/ Srov. HARRIS, John. HOLM, Søren. Op. cit., s. 134.

13/ Srov. MARQUIS, Don, op. cit., s. 142.